עין משפט נר מצוה

מ
א מיי' פ"ח מה' ברכות ס"ג סמ"ג שם טוש"ע א"ח סי' רכ סעי"ד

מסורת הש"ס

ברכות לה:

ברכות לח:

ירושלמי פסחים פ"ב ס"ס:

שמן זית. אע"פ ששחוק ונסחט הוא מן הזית לא נשתנה ברכתו ואומר בורא פרי העץ : ומתני' אמר' כן. בתמיה וכי כך שמענו ממתני' דקתני חוץ מן היין וכו' וכי יין לאו שחוק מן הענבים הוא והרי נשתנה ברכתו ומשני לא אמר וכו' כלומר דיין בלבד הוציאו אותו מברכת ענבים מפני חשיבותו הא שאר כל הדברים אף ע"פ ששחוקין הן כמו פירות בעינן הן לענין הברכה וכמו הפרי בעצמו : אם בעיינן הן. שניכר עדיין ממשן בעין אומר עליהן בורא פרי האדמה ופליג על ר' אבא דקאמר דשמואל נמי ס"ל דעל ירק השלם לעולם שהכל נהי' בדברו ואינו מחלק בין אם הם בעין או שחקן וכימוהו : ומתני' אמרה כן . בתמיה הא ממתני' לא שמענו לחלק כן דהרי קתני חוץ מן הפת וכו' וכי פת לאו שחוקה היא שאין התבואה בעין ואפ"ה קבעו לה ברכה בפני עצמה ומשני נמי לא אמרינן אלא פת מפני חשיבותה הא שאר כל הדברים אע"פ ששחוקין הן כבעינן נחשבין לענין הברכה שבתחילה : זית כבוש. כמו שכובשין זתים במלח למתקן

א *שמן זית אומר עליו בורא פרי העץ אמר רבי חייא בר פפא קומי רבי זעירא ומתניתא אמרה כן חוץ מן היין שעל היין הוא אומר בורא פרי הגפן ויין לאו שחוק הוא לא כר אלא חוץ מן היין הא שאר כל הדברים אע"פ ששחוקין הן בעינן הן רבי אבא אמר רב ושמואל תרויהון אמרין *ירק שלוק אומר עליו שהכל נהיה בדברו רבי זעירא בשם שמואל ראשי לפתות ששלקן אם בעיינן הן אומר עליהם בורא פרי האדמה שחקן אומר עליהן שהכל נהיה בדברו א"ר יוסי ומתניתא אמרה כן חוץ מן הפת שעל הפת הוא אומר המוציא לחם מן הארץ ופת לאו שחוק הוא לא מר אלא חוץ מן הפת הא שאר כל הדברים אע"פ ששחוקי' הן בעינן הן *רבי חייא בר ווא בשם ר' יוחנן זית כבוש אומר עליו בורא פרי העץ

רבי

אמר רבי חייא בר פפא קומי ר"ז מתניתא אמרה כן חוץ מן היין כו' ויין לאו שחוק הוא לא אומר אלא חוץ מן היין כו' פי' בניחותא דמתניתא אמרה כן ומביא ראיה מן מתניתין :

רבי זעירא בשם שמואל ראשי לפתות כו' שחקן אומר עליהן שהכ"נ אמר ר' יוסי מתניתא לא אמרה כן כן גי' הגר"א ז"ל בכי"ק ובשנו"א ז"ל :

אין

מראה הפנים

ממנו ופריך וכי לית ליה לר' יוחנן שגלעינתו ממעטתו ומה עבד ליה ר' יוחנן ומשני משום בריה וכלומר דס"ל לר' יוחנן דאף שהוסר הגרעין שם בריה עליו כדמעיקרא ומברכין ברכה הראויה לו בתחלה ובסוף :

שמן זית אומר עליו בורא פרי העץ התם בדף ל"ה ע"ב פריך עלה ה"ד אי דקא שתי ליה מישתי אזוקי מזיק ליה וכו' ומסיק לה דשתי ליה ע"י אניגרון ובמתכוין לרפואה כגון שחושש בגרונו דאז השמן הוי העיקר אבל אם אינו מתכוין לרפואה האניגרון הוא העיקר ומברך על האניגרון והרמב"ם ז"ל כתב בזה בפ"ח מהל' ברכות בהלכה ב' בד"א כשהיה חושש בגרונו ושתה מן השמן עם מי השלקות וכיוצא בהן שהרי נהנה בשתייתו אבל אם שתה השמן לבדו או שלא היה חושש בגרונו מברך עליו שהכל שהרי לא נהנה בטעם השמן והנה על החלוקה הראשונה דהסיפא ששתה השמן לבדו תמה עליו הטור בסימן ר"ב שהרי אמרו אזוקי מזיק ליה ומשמע דעל השמן לבדו אינו מברך כלל ומה שרצה הכ"מ לומר שרבינו מפרש שלא אמרו אלא לאפוקי מברכת העץ אבל כיון דאע"ג אזוקי מזיק ליה נהנה הוא מברך שהכל וזה קשה דהא הרמב"ם מסיים שהרי לא נהנה בטעם השמן ומשמע דעל שתי החלוקות דהסיפא קאי ואפילו אם נפרש דהאי לא נהנה אחלוקה שניה הוא דקאי ומטעמא דמכיון ששותהו ע"י אניגרון ואינו מתכוין לרפואה מסתמא אינו נותן לתוכו אלא דבר מיעוט מהשמן ואינו נהנה ממנו אבל בחלוקה הראשונה ששותהו לבד מיירי ששותה ממנו הרבה מ"מ קשיא הרי אמרו אזוקי מזיק ליה ומשמע שאינו מברך כלל וכדעת רוב הפוסקים ומנין לנו לחלק בין שותה מעט לבין שותה הרבה בענין הברכה שבתחלה. וסוף דבר דברי הרמב"ם קשין הן בענין החלוקה הראשונה דהסיפא ולקמן תמצא ישוב נכון לשיטתו ז"ל. והנה בענין החלוקה הב' או שלא היה חושש וכו' וכלומר שאכלו ע"י מי שלקות אלא שאינו צריך לרפואה ונתכוין לשתות מי השלקות הוו להו עיקר ומברך שהכל שהרי לא נהנה בטעם השמן ולא קשיא מהא דכתב שם לקמן בהל' ד' ירקות שדרכן להשלק שלקן מברך על מי שלק שלהן בורא פה"א והכא קאמר שהכל דהא לאו דדייקא הוא שהרי סיים שם והוא ששלקן לשתות מימיהן במימי השלקות במקום שדרכן לשתותן. וא"כ דוקא ששלקן בתחלה על מנת לשתות מימיהן לבדן אבל הכא מכיון שנותן לתוכן שמן הרי לא שלקן לשתות מימיהן לבדן אלא שעל השמן אי אפשר לו לברך ברכתו מכיון שאינו מתכוין לרפואה ואינו נותן לתוכן אלא מעט מהשמן וכמה שזכרתי שבעל כרחך לומר לדעת הרמב"ם לחלק בכך וכאשר יתבאר מהיכן למד לומר כן וא"כ לא נהנה בטעם השמן והלכך אינו מברך אלא שהכל ובזה נסתלקה תמיהת המ"א בסי' הנזכר על חלוקה זו שהובא בש"ע שם ונבאר עכשיו מענין חלוקה הראשונה ונראה דודאי דעתו ז"ל בדין דשמן כששתה אותו לבדו דמברך עליו שהכל היינו בשותה הרבה ממנו דאע"ג דאזוקי מזיק מ"מ מכיון שדרך שתיה הוא שותה נהי דבורא פרי העץ לא מברך מיהת ברכה צריך ומברך שהכל ונלמד דין זה לדעתו מדין דתומך וג"כ לשיטתו ז"ל שפסק בפ' הנזכר בהלכה ח' דעל התומך מברך שהכל וכסתם מתני' ולא חילק כלום בין שותהו חי או מזוג וזהו דעת הרא"ש ז"ל הובא בטור וש"ע בסי' ר"ד שכתב לחלק כן מכח הקושיא וא"ת והיכי מברכינן על התומך הא אמרינן בפרק בתרא דיומא השותה חומץ ביה"כ פטור ולעיל גבי פלפלי יביכתא מבוין ברכה ליה"כ י"ל דמיירי במזוג קלת דלא מייסב הדעת עכ"ל בתירוצו הא' והר"ר יונה ז"ל תירץ קושיא זו בענין אחר שכתב ויש לתרץ דגבי חומץ אע"פ שהוא פטור ביה"כ רביעית כיון דקי"ל שאם שתה ממנו הרבה שהוא חייב מפני שנהנה ממנו בשתיה מרובה לענין ברכה נמי לא יצא מתורת אוכל ולפיכך מברך עליו עכ"ל בזה והביא הב"י בסי' הנזכר לדברי הרא"ש וה"ר יונה ומה שקבע בש"ע שם כדברי הרא"ש נמשך אחר דעת הטור שכתב כדברי אביו ז"ל ומיהו קצת קשה לפרש דברי התנא במתני' שסתם דבריו ולאוקמי דבמזוג מיירי ויותר נוח לחלק כדעת ה"ר יונה דמסתמא בדרך שתיה מיירי ששותה ממנו לרוות צמאו ודעת הרמב"ם נראה גם כן לחלק כן ואם כן נלמד דין השמן מדין החומץ דג"כ החומץ כששותהו חי אזוקי מזיק מ"מ מכיון ששותה לרוות צמאו ברכה מיהת צריכה ודמיא להאי דפלפלי רטיבתא דמסקינן כרבתא בדף ל"ו ע"ב דמברכין עליה בורא פרי האדמה דאע"פ שהוא עץ מ"מ מכיון דלא נטעי להו אינשי לאכלן כמה שהן ראוי לשנות הברכה קלת וכמה שהביא הכ"מ שם לטעם הזה בשם הרמ"ך והרשב"א ז"ל ה"כ גימא גבי שמן דהואיל ואין דרך בני אדם לשתותו כך ובלבדו אינו מברך עליו פרי העץ ופרי האדמה ג"כ לא מכיון שאין הפרי בעין וכששותה ממנו דרך שתיה ולרוות צמאו מיהת בעי לברוכי ולפיכך מברך עליו שהכל. ודע דאף למאי שכתבתי דנראה דדעת הרמב"ם לחלק בין שותה מעט לבין שותה הרבה כדרך השתיה וכדעת ה"ר יונה לחלק בחומץ כן מ"מ אין דעתו כדעת ה"ר יונה אלא בענין החילוק הזה לענין הברכה אבל לענין חיובא ביה"כ אין דעתו כדעת ה"ר יונה שכתב כיון דקי"ל שאם שתה ממנו הרבה שהוא חייב ולא כן דעת הרמב"ם בזה שכתב בפ"ב מהל' שביתת העשור בהל' ה' אבל אוכלים שאינן ראוין למאכל וכו' או ששתה משקין שאינן ראוין לשתייה כגון ציר או מורייס וחומץ חי אפי' אכל ושתה מהן הרבה ה"ז פטור מן הכרת אבל מכין אותו מכת מרדות שתה חומץ מזוג במים חייב ומחלוקת דבר זה תליא בפירושא דהך דרב גידל ביומא דף פ"א דגרסינן שם דרש רב גידל בר מנשי בבירי דנרש אין הלכה כרבי דאמר חומץ משיב את הנפש לשנה נפקי כולי עלמא מזגו ושתו אלא שמע רב גידל ואיקפד אמר אימר דאמרי אנא דיעבד לכתחילה מי אמרי אימר דאמרי אנא פורתא טובא מי אמרי אימור דאמרי אנא חי מזוג מי אמרי ונראה דה"ר יונה היה מפרש כל הדא והדא כמילתא באנפי נפשה דה"ק אימור דאמרי אנא דאין הלכה כרבי לענין חיובא ובדיעבד אבל להיות מותר לכתחילה מי אמרי ועוד דאף בדיעבד ולחיובא אימור דאמרי אנא דאין הלכה כרבי אלא בפורתא אבל טובא מי אמרי דבטובא הכל מודים דחיובא איכא וכן אימר דאמרי אנא בחי וכו' אבל לא כך היה דרכו של הרמב"ם לפרש להאי מילתא דהכי לפי' הזה קשה דאם אין הלכה כרבי ומטעמא דאזוקי מזיק א"כ טובא פשיטא דאזוקי מזיק ונהי דלכתחילה מיהת אסור ומשום דמרווח לצמאו לפי שעתו הוא וזה הטעם נמי לענין הברכה הוא וכדאמרן ומשום דמיהת לפי שעתו דעתו מתיישבת מ"מ חיובא לא שייכא מכיון דאזוקי מזיק הרי הוא כשאר משקין שאינן ראוין לשתייה אלא דה"ק לכתחילה מי אמרי דמותר ועוד אפי' לדידכו דסבריתו אפי' לכתחילה היה לכם לחשוב אימור דאמרי אנא פורתא טובא מי אמרי דאין זה עולה על הדעת להתיר לכתחילה לשתות הרבה ביה"כ ואף מידי דליכא ביה חיובא דכרת ועוד דאף לענין חיובא דכרת אימור דאמרי אין הלכה כרבי חי מזוג מי אמרי הרי דרך שתיה לכל היא ולכ"ע חיובי מיחייב. זהו דרך הנכון לדעת הרמב"ם ז"ל :

ומתניתא אמרה כן. כדפרישית דר' חייא בר פפא מקשה על הא דאמר שמן זית אומר עליו בורא פרי העץ אלמא דכמו הפרי בעין הוא דנחשב ומתמה על זה וכי שמענו ממתני' דאמרה כן הא קתני חוץ מן היין וכו' וכי יין לאו שחוק מענבים הוא ואפי' כן נשתנה ברכתו ומשני לא אמר אלא חוץ מן היין בדווקא שהוציאו אותו מפני חשיבותו הא שאר כל הדברים וכו' וכן נוח לפרש להא דר' יוסי דלקמן ואם דאפשר לפרש לכאורה דהכל דברי ר' חייא בעצמו הן אלא דליכא דקאמר ויין לאו שחוק הוא משמע דסיום הקושיא היא ולענין הכוונה ד"ו ודא אחת היא. ומיהת משמע מסוגיא דהכא דכל המשקין הנסחטין מן הפירות הרי הן כהפירות עצמן לענין הברכה דהא מסיק לדיוקא דמתני' חוץ מן היין דיין בדוקא קתני הא שאר כל הדברים אע"פ ששחוקין כבעינן הן ולכאורה נראה דמכאן ראיה לדעת בה"ג שמביאין התוס' והרא"ש בדף ל"ח ע"א על הא דקאמר מר בר רב אשי האי דובשא דתמרי מברכין עילויה שהכל מ"ט זיעה בעלמא הוא ומפרש דוקא כשנתן לתוכו מים דאי לבדו הוא מברך עליו בפה"ע דאשתני לעילויא כמו שמן זית וא"כ לדעתו אפשר דבכל משקין היוצאין מן הפירות הוא כן וכדמשמע מסוגיא דהכא דמדמי שאר כל הדברים לשמן זית אלא דלא משמע כן מדהתם דהא קאמר עלה כמאן כי האי תנא דתנן דבש תמרים וכו' ור' יהושע פוטר וא"כ למאי. דקי"ל כר' יהושע כל מי פירות כזיעה בעלמא הן לבד היוצא מן הזתים והענבים וא"כ בה"ג גופיה לא קאמר אלא בדבש תמרים בלבד וכדכתב הרא"ש דאפשר דטעמא דגאון משום דבקרא כתיב ודבש ולא כתיב תמרים ש"מ דקרא איירי בדבש הזב מאליו וזהו כפרי עצמו ולא דמי לשאר משקין הנסחטין מן הפירות דכזיעה בעלמא הן. וכן הוא דעת רב האי גאון ז"ל מביאו הרשב"א ז"ל ומיהו דעת רוב הפוסקים דלא כדעת בה"ג אפי' בדבש הזב מהתמרים וכן בכל מיני מי פירות מברכין שהכל חוץ מהיוצא מזתים וענבים כמוזכר בטור סי' ר"ב וכדמשמע מהסוגיא דהתם וכדלעיל והיא חולקת על סוגיא דהכא. וצ"ל דס"ל להש"ס דילן דהאי דיוקא דהש"ס דהכא מהמתני' לאו דדייקא היא ומשום דלא קאמר חוץ מן היין לאשמועינן דהא דשאר משקין כפירות בעין הן אלא לגופיה הוא דאיצטריך ולאשמועינן דמשום חשיבותיה קבעו לו ברכה לעצמו וכן דיוקא דחוץ מן הפת דהכא נמי לאו דיוקא היא מהאי טעמא. ועוד אפשר לומר דסוגיא דהכא לענין שאר מי פירות כר"א דתרומות היא דהולא דחשיבא ליה מי פירות כפירות עצמן ואנן כר' יהושע הוא דקי"ל דכזיעה בעלמא הן מלבד מן היין והשמן ומשום דילפינן מערלה וכעין הא דאמרינן התם לעיל דף ל"ו ע"ב מדלגבי ערלה לאו פירי נינהו לגבי ברכה נמי לאו פירי נינהו . וש"מ דילפינן ברכה מאיסורא. ועיין לקמן בסוף ההלכה ד"ה והאוכל דנראה מהאי ש"ס דמסכת כלאים דלא ילפינן ברכה מאיסורא וכמה שיתבאר בדברי התוס' לפי' זה . ומ"מ לענין ברכת יין ושמן נראה דלכ"ע ילפינן מערלה וכדתנינן במתני' דתרומות אין סופגין את הארבעים משום ערלה אלא היוצא מן הזיתים והענבים בלבד. וכמו שהביא שם הרא"ש בשם ה"ר אליעזר ממיץ ליישב הקושיא שהקשה היאך אנו מברכין על היין בורא פרי הגפן הא לא מיקרי פרי לענין בכורים אי לאו דדרשינן מיתורא דקרא תביא כדאמרינן בפ' העור והרוטב דף ק"כ הא בלאו האי יתורא לא מיקרי פרי ותירץ משום די"ל דילפינן ברכה מערלה שנקרא יין פרי כדתנן במס' תרומות אין סופגין וכו' והתם יליף פרי פרי מבכורים שמשקין הבאים מהם כמותן הלכך לענין בורא פרי הגפן נמי נקרא פרי ובכורים נמי שמצריך פסוק דמשקה תשוב פרי היינו משום דהוה ילפינן מערלה דכתיב ביה אכילה עכ"ד וכלומר דהשתא דגלי לן קרא דתביא גבי בכורים דמשקה שענבים תשוב פרי הדר ילפינן ערלה פרי פרי מבכורים :

זית כבוש אומר עליו בורא פרי העץ. נתבאר מזה לעיל ד"ה מה עבד לה ר' יוחנן וכו' דמכאן קשה על פי' הב' בתוס' דף ל"ט ע"א ד"ה בלר ליה שיעורא שפירשו בשם ה"ר יוסף דהאי עובדא דלעיל הכ'] בזית שלם מיירי דהוי בריה ועובדא דר' יוחנן דהתם בזית מליח הוא דמסתמא הוסר הגרעין ותו לאו בריה הוא ובכהי רוצה לתרץ מה

דלא

פירוש מבעל ספר חרדים

לית ליה ביה הפסד אוכלין ולא תקשי לימא טעמייהו דרבנן משום דקי"ל מים בנשתנו מראיהן פסולין לנטילת ידים די"ל דנתן טעם אפילו הוי היין לבן כדכתב המרדכי לקמן פרק אלו דברים : שמן זית וכו'. הבבלי פליג ואמר דכשותה לבדו אין מברך עליו כלל דאזוקי מזיק ליה ואי אכיל ליה בפת פת עיקר ואין מברך אלא על הפת וכן אי שתי ליה ע"י אניגרון דהיינו מים שבלקו בהם תרדים אניגרון עיקר ומברך ב"פ האדמה דמי שלקות כשלקות אלא כי מברך אשמן דוקא היכא דחושש בגרונו ושותהו לרפואה כדתנן בשבת החושש בגרונו לא יערענו בשמן וצריך ליתן לתוכו שמן הרבה דהוה ליה שמן עיקר : ומתניתא אמרה כן. דלא תימא דכיון דנשתק הזית והיה כמים לאו במילתיה קמא קאי ולא יברך אלא שהכל : חוץ וכו'. ויין לאו שחוק וכי תנינן על פירות האילן אומר בורא פרי האדמה חוץ מן היין שאומרים עליו בורא פרי הגפן בדומה ליין נמי קאמר דאומר ב"פ העץ : בעינן הן. במילתא קמא קאי : ירק שלוק אומר עליו שהכל. לקמן פסיק דדוקא בירק שדרכו להאכל חי דכשהוא חי היה מברך עליו ב"פ האדמה ועכשיו ששלקו נשתנה לגריעותא : ראשי לפתות. פי' בבבלי חתיכות גדולות : אם בעיינן הן אומר עלי' ב"פ האדמה. ולא פליגא אדר' שמואל דלעיל דאמר ירק שלוק שהכל דהתם בירק הנאכל חי דהוי מברך ב"פ האדמה והכא להפך דראשי לפתות אין דרכן להאכל חיין ואדרבא אי אכלן חיין אומר עליהן שהכל שלקן אומר ב"פ האדמה. וכן כתב בשם רבינו האי גאון סימן ר"ה וכן כתבו המפרשים : שחקן לאו דוקא אלא חתיכות דקות. שחקן נשתנו לגריעותא בשחיקה ופליג רבי יוסי עליה דאפי' שחקן מברך ב"פ האדמה : ומתניתא אמרה כן בתמיה הא להפך אימר כדמפרש ואזיל: הא כל וכו' ואע"פ שבלקן דומיא דפת הנאפה כדאמר בבבלי בעינן הן כמילתייהו קמא דקודם שחיקה וכן מסיק הבבלי דלא שנא חתיכות גדולות או דקות ב"פ האדמה: זית כבוש וכו'.

קס"ד

שנויי נוסחאות (פ"ג) חייא בכי"ל חננא . (שו"ס) הז נד"ו ליתא. (שו"א) שחוק הוא נד"ו שחוקה היא .